

UOT 82.0; 82-94

**OSMANLI TƏZKİRƏLƏRİNDƏ AZƏRBAYCANIN
ŞƏHƏR VƏ QƏSƏBƏLƏRİNİN TƏSVİRİ****V.A.MUSALI****Bakı Dövlət Universiteti
tezkireshinas@gmail.com**

Türkiyə ədəbiyyatında təzkirələrin tərtib olunması ənənəsinin əsası XVI əsrdə qoyulmuş və XX əsrin ortalarında davam etmişdir. Bu əsərlərdə istər həmin dövrə aid Azərbaycan ədəbiyyatı nümayəndələrinə (xüsusilə də Türkiyədəki Azərbaycan mühacirət ədəbiyyatına), istərsə də ölkəmizin tarixinə dair qiymətli məlumatlara təsadüf etmək mümkündür. Hazırkı məqalədə Osmanlı təzkirələrində Azərbaycanın Təbriz, Şirvan, Naxçıvan, Əbhər, Həmədan, Qarabağ, Şuşa, Şəki və Qəbələ kimi tarixi vilayətlərinin, şəhərlərinin və qəsəbələrinin haqqında verilmiş məlumatların təhlilinə cəhd göstərilmişdir.

Açar sözlər: Osmanlı, təzkirə, Azərbaycan, şəhər, qəsəbə

XVI əsrdən etibarən qələmə alınan və dövrünün ədəbiyyat tarixi funksiyasını yerinə yetirən Osmanlı şair təzkirələri Azərbaycan ədəbiyyatı tarixini, xüsusilə Türkiyəyə mühacirət etmiş şairlərimizin yaradıcılığını öyrənmək baxımından da böyük əhəmiyyətə malikdir.

Osmanlı təzkirələrini araşdırdığımız zaman bu əsərlərdə Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri ilə yanaşı, ölkəmizin ictimai-siyasi tarixi və tarixi coğrafiyası ilə əlaqədar məlumatlara da rast gəldik. Təzkirələr hər zaman ədəbi mənəbə kimi tədqiqata cəlb olunmuş, buradakı tarixi məlumatlar çox zaman diqqətdən kənar qalmışdır. Bu səbəbdən məqaləmizdə Azərbaycanın şəhər və bölgələrinin Osmanlı təzkirələrindəki təsviri üzərində duracağıq. Tədqiqat zamanı XVI əsrdən başlayaraq XX əsrin əvvəllərinə qədər yazılmış Osmanlı təzkirələri – Səhi, Lətifi, Aşıq Çələbi, Qınalızadə, Bəyani, Riyazi, Rza, Kafzadə Faizi, Salim, Səfayi, Bəliq, Ramiz, Fatin, Mahmud Kamal İnal, Nail Tuman və başqaları bir-bir nəzərdən keçirilərək Azərbaycan şəhərləri və qəsəbələri haqqında verilən məlumatlar seçilmiş və təhlil olunmuşdur.

XVI əsr təzkirəçisi Aşıq Çələbinin əsərində Azərbaycanın tarixi paytaxtı kimi Təbrizin Şərq dünyasının ən mühüm şəhərlərindən olduğu diqqətə çatdırılmışdır. Belə ki, Osmanlı saray şairi Xəyali, Sultan Səlimin sayəsində İstanbulun “manəndi-Təbriz” olduğunu, yəni Osmanlı paytaxtının Təbrizə

bənzəməyə başladığını, mədəni və iqtisadi cəhətdən onun səviyyəsinə çatdığını dilə gətirmişdir (13, 866). Bu fakt, XVI əsrin əvvəllərinə kimi Təbrizin bütün Yaxın və Orta Şərqdə ən önəmli mədəni və iqtisadi mərkəz olduğu və hətta bu sahələrdə İstanbulu da qabaqladığı bir Osmanlı müəllifi tərəfindən səmimi etirafıdır (19, 17).

Sonrakı yüzilliklərdə Təbriz şəhəri iqtisadi tənəzzülə uğrasa da, mədəni və ədəbi mərkəz kimi şöhrətini mühafizə etməkdə idi. XIX əsr təzkirəçisi Fatin Əfəndi, Təbrizdən “ariflər mərkəzi və şairlər məskəni olan şöhrətli şəhər” deyər bəhs edir (9, 370).

Məlumdur ki, orta əsrlərdə və yeni dövrdə Şirvan sufi məktəbləri və şirvanlı təsəvvüf öndərləri Anadolu üzərində dərin təsir və nüfuza sahib olmuşlar (26, 162). Bu məsələni nəzərə alan XVIII əsr təzkirəçisi Mustafa Səfayi Şirvanı «iqlimi-irfan» adlandırır (20, 399).

Yenə həmin təzkirəçinin məlumatından bəlli olur ki, H. 1110 / M. 1698-99-cu ildə Osmanlı sultanı II Mustafa tərəfindən Səfəvi şahı Sultan Hüseynə göndərilən elçilərin arasında şair Süleyman Nahifi də vardı. Bu şair səfər zamanı İrəvanda, Təbrizdə, Naxçıvanda və Azərbaycanın digər şəhərlərində olmuş, buradakı şairlər, ədiblər və alimlərlə görüşüb söhbətlər etmişdir. O, Naxçıvan gözəllərinin tərifi haqqında bu beyti demişdir:

“Ol gəbğəb ilə baxdım xubani-Naxçıvana,
Hüsn dəyər vermiş çah-i zənahi-cavana” (20, 650).

Azərbaycanın bəzi digər şəhər və bölgələri də Osmanlı təzkirələrində mədh olunmuşdur. XVI əsr müəllifi Qınalızadə öz təzkirəsində Əbhər qəsəbəsini bu şəkildə mədh edir: “Qəzvinün müzafatından qəsəbə-yi Əbhər diməklə şöhrə-yi dəhr olan şəhr...” (“Qəzvinə bağlı olan və Əbhər qəsəbəsi adı ilə dünyada şöhrət tapan şəhr”). Təzkirəçi oranı “diyar-i behişt-nijad” (“cənnət mənşəli diyar”) və “guşə-yi İrəm-misal” (“İrəm bağına oxşayan guşə”) adlandırır (7, 913).

Həmin müəllif Həmədanı da tərifləyir: “Diyar-i Əcəmdə qayət-i hüsn ü məlahətlə büldan-i cahandan mümtaz və gülşən-i məmalik-i İran u Turan içrə sərvi-rəna gibi cümlədən sərəfraz olub, əksər-i xəlqi dəqiqəşinas u nüktədən olan qəsəbə-yi Həmədan” (7, 468).

Qarabağ xanı Pənah xan tərəfindən salınmış Şuşanın məşhur bir şəhər olduğu XIX əsr təzkirəçisi Arif Hikmət tərəfindən qeyd edilmişdir. Onun əsərində Vaqifin Qarabağ haqqında bu beyti yer almışdır (6, 109):

قرا باغ بهشت برین
گیاهش گلست و گلش عنبرین

“Qarabağ ali behişt bağıdır,
Onun samanı gülə bənzəyir, gülləri ənbər qoxuyur”.

Osmanlı təzkirələrində tariximizlə əlaqədar dəyərli məlumatlarla yanaşı, Azərbaycanın tarixi coğrafiyasını təhrif edən faktlara da rast gəlirik. Bu kimi

yanlışıqların təzkiyəçilərin coğrafi məlumatsızlığından irəli gəlidiyi şübhə doğurmur. Belə ki, təzkiyəçi Arif Hikmət kobud səhvə yol verərək, öz əsərinin iki yerində XVIII əsrin ikinci yarısında yaşamış Şəki xanlarından bəhs edərək Azərbaycanın Şəki bölgəsini Dağıstana aid edir: «Həsən Məhəmməd xan ibni Hüseyn xan ibni Həsən bəy ibni Hacı Çələbi Dağıstanda Şəki xanı idi» (6, 43); «Hüseyn xan ibni Həsən bəy ibni Hacı Çələbi Dağıstanda Şəki xanı idi» (6, 44). Halbuki Şəki tarixən Azərbaycan coğrafi anlayışına daxil olmuş və vətənimizin tarixi coğrafiyasının ayrılmaz tərkib hissəsi hesab edilmişdir. Bu tarixi gerçəklik bir sıra mötəbər qaynaqlarda öz əksini tapmışdır. Belə ki, Elxanilər (Hülakülər) dövlətinin vəziri olmuş məşhur alim Fəzlullah Rəşidəddin ibn İmadüddövlə Əbülxeyr əl-Həmədaninin (1247-1318) «Mükatibat-i Rəşidi» adlanan rəsmi yazışmalar toplusundakı 36 sayılı sənəddə Elxanilər dövlətinə daxil olan məmləkətlər sadalanarkən Şəki bölgəsinin adı «Azərbaycanın vilayət və naiblikləri» sırasında çəkilir və Şəkinin Azərbaycana aid olduğu göstərilir (24, 269-270). Səfəvilərin dövlət quruluşu və inzibati sistemi haqqında ən müfəssəl mənbə sayılan Mirzə Səmiyanın «Təzkiyətül-mülük» («Hökmdarlar üçün təzkiyə») əsərində (1725-1729-cu illər arasında yazılmışdır) Azərbaycan ölkəsinin dörd bəylərbəyilikdən (Təbriz, Çuxursəəd, Qarabağ və Şirvan) ibarət olduğu göstərilir və bu bəylərbəyiliklərdən hər birinə daxil olan nahiyələrin adları açıqlanır. Mirzə Səmiyanın məlumatına görə, Şəki və Ərəş bölgəsi Azərbaycanın Şirvan bəylərbəyliyinə daxil olan altı nahiyədən birini təşkil edirdi (15, 72-78; 16, 39). Rus ordusunun polkovniki S.D.Burnaşev vəzifə təyinatı ilə əlaqədar olaraq bir müddət Tiflisdə yaşamış, Qafqazın vəziyyəti ilə yaxından tanış olmaq imkanı əldə etmiş və bu barədə kitablar nəşr etdirmişdi. O, 1786-cı ildə yazdığı və Azərbaycan xanlıqlarının təsvirinə həsr etdiyi əsərində Nuxa (Şəki) xanlığının adını Azərbaycan vilayətləri sırasında çəkmiş, onun haqqında məlumat vermiş və Şəkini Azərbaycan torpağı hesab etmişdir (22, 7-9). Bu faktlar onu göstərir ki, istər orta əsrlərdə, istərsə də Arif Hikmətin söz açdığı XVIII əsrin ikinci yarısında Şəki Azərbaycanın tarixi coğrafiyasının ayrılmaz tərkib hissəsi olmuş və bu həqiqət ilkin mənbələrdə öz əksini tapmışdır.

Digər bir təzkiyəçi Mahmud Kamal da şair Səbati haqqında məlumat verərək onun «Dağıstanda Şəki müzafatından Qutqaşini qəryəsi əhalisindən» olduğunu və 1846-cı ildə doğulduğunu yazır (17, 2135). Buradan belə bir səhv nəticə doğa bilər ki, guya Səbati anadan olan zaman, yəni 1846-cı ildə Şəki və onun bir nahiyəsi olan Qutqaşen (Qəbələ) inzibati baxımdan Dağıstana tabe imiş. Lakin biz tarixi dəlilləri incələdik və Mahmud Kamalın bu mülahizəsinin tamamilə yanlış olduğunu gördük. Belə ki, Çar Rusiyası zamanında Nuxa (Şəki) qəzası 1 yanvar 1841-ci ildə yaradılmışdı və o, Nuxa, Xaçmaz, Qəbələ və Ərəş məntəqələrindən ibarət idi (1, 305). Nuxa qəzası yaradıldığı vaxtdan etibarən mərkəzi Şamaxı şəhəri olan və bir sıra Şimali Azərbaycan qəzalarını (Şamaxı, Şuşa, Nuxa, Lənkəran, Bakı, Dərbənd və Quba) özündə birləşdirən «Kaspi vilayəti»nin tərkibinə daxil edilmişdi (2, 291). 1846-cı ildə «Kaspi

vilayəti» ləğv olunduqdan sonra Nuxa (Şəki) qəzası Şamaxı quberniyasının, 1859-cu ildən Bakı quberniyasının, 1868-ci ildən isə Yelizavetpol (Gəncə) quberniyasının tərkib hissəsi olmuşdu (1, 305). Buradan məlum olur ki, nə Səbatinin doğulduğu 1846-cı ildə, nə ondan öncə, nə də ondan sonra Şəki və o zamanlar onun bir məntəqəsi sayılan Qəbələ Dağıstana aid edilməmişlər. Onlar Dağıstandan deyil, bəzi digər Azərbaycan qəzaları ilə birlikdə Şamaxıdan, daha sonralar isə Bakıdan və Gəncədən idarə olunmuşlar.

Göründüyü kimi, tarixi qaynaqlar və rəsmi sənədlər Şəkinin əsrlər boyunca tarixi, coğrafi, mədəni və siyasi cəhətdən Dağıstana deyil, Azərbaycana aid olduğunu təkzibedilməz şəkildə ortaya qoyur. Belə olan halda, Arif Hikmətin və Mahmud Kamalın Şəkini Dağıstana aid etmələri onların Qafqazın tarixi və coğrafiyası haqqında səthi biliklərə malik olduğunu göstərir. Çünki elə həmin müəlliflər öz təzkirələrinin digər yerlərində XVIII-XIX əsrlərin şairlərindən bəhs edərkən Qarabağı və ona tabe olan Bərgüşad və Qazaxı da əsassız surətdə Dağıstana aid edirlər: «Vaqif Dağıstan qitəsində, Qarabağ nam ölkədə Qazax tayifəsindən zühur ... etmişdir» (6, 109); və ya Mahmud Kamal, Nigaridən bəhs edərkən «Nigari ... Dağıstanda Qarabağa tabe Bərgüşad qəsəbəsində 1220 (1805)-də doğdu» şəkildə bilgi verir (17, 1627). Bu kimi məlumatlar heç bir mənbənin faktları ilə təsdiqlənmir. Əksinə, tarixi qaynaqlar sözügedən ərazilərin tarix boyunca Azərbaycan coğrafiyasının tərkibində olduğunu nümayiş etdirir. Hələ məşhur ərəb tarixçisi Əhməd ibn Əsəm əl-Kufi (ö. 926) özünün «Fütuhul-buldan» («Ölkələrin fəthi») əsərində «Bərdədən 40 fərsəx ... aralı olan Qazax adlı məntəqənin» Azərbaycana aid olduğunu bildirmişdir (23, 59). Bir sıra orta əsr və yeni dövr müəllifləri (Fəzlullah Rəşidəddin, Şərəf xan Bidlisi, Övliya Çələbi, Mirzə Səmia, S.D.Burnaqsev, Hacı Zeynalabidin Şirvani, İsa Ziyai və başqaları) öz əsrlərində Qarabağın aşkar surətdə Azərbaycan ərazisi olduğunu qeyd etmişlər. Yuxarıda adlarını çəkdiyimiz Osmanlı təzkirəçilərinin bəhs etdikləri XVIII əsrin sonları - XIX əsrin əvvəllərinə dair ən mötəbər qaynaqlardan biri məşhur səyyah Hacı Zeynalabidin Şirvaninin səyahətnamələridir. Bu müəllif özünün «Bustanüs-səyahət» əsərində yazır: «Qarabağ Azərbaycanın vilayətlərindən biridir, hər yeri fırvandır və əhalisi türkdillidir» (11, 425). Bütün bunlarla yanaşı, Qarabağın tarixin hansısa bir dönməndə Dağıstana bağlı olduğu haqqında heç bir fakt yoxdur.

Ümumiyyətlə, erkən orta əsrlərdən XX əsrin əvvəllərinə qədər müxtəlif dillərdə yazılmış çoxsaylı Şərqi və Qərbi mənbələrində Həmədanla Dərbənd arasındakı bütün ərazi (indiki İran Azərbaycanı, Arran, İrəvan, Göyçə, Zəngəzur, Naxçıvan, Qarabağ, Muğan, Şirvan, Dərbənd, Şəki, Borçalı və s. tarixi mahallar və vilayətlər) Azərbaycan adı altında tanınmışlar (28, 16-17; 10, 93-95). Belə olan təqdirdə Arif Hikmətin və Mahmud Kamalın tarixi Azərbaycan əraziləri olan Şəkini və Qarabağı Dağıstana aid etmələri təəccüb doğurur. Görünür, Qafqazın tarixi coğrafiyasını yaxşı bilməyən və yuxarıda istinad etdiyimiz tutarlı mənbələrdən xəbərsiz olan bu müəlliflər Azərbaycanın Arazdan şimaldakı ərazilərini yanlışlıqla Dağıstana aid etmiş və sanki Dağıstan və Qaf-

qaz anlayışlarını eyniləşdirməyə çalışmışlar. Halbuki bütün Qafqaz heç də Dağıstandan ibarət deyildir və Cənubi Qafqazın əhəmiyyətli bir hissəsi Azərbaycanın tarixi və bugünkü torpaqlarıdır. Eyni zamanda bəzi təzkirələrdə azərbaycanlıların iranlı kimi göstərilməsi ilə də razılaşmaq çətindir (9, 206, 260, 335, 370, 450).

Ən acınacaqlısı isə odur ki, bəzi müasir ədəbiyyatşünas alimlər təzkirələrin təsiri altında qalaraq, hələ də ölkəmizin tarixi coğrafiyası kimi həssas bir məsələdə yanlışlıqlara yol verirlər. Məsələn, M.A.Beyhan Şirvanizadə Mehmed Rüşdi Paşadan və şirvanlı Fateh Əfəndidən bəhs edərkən onların əslən Şirvandan olduğunu qeyd edir və mötərizə içərisində Dağıstan yazır (3, 210-211). Digər bir tədqiqatçı A.Bilgin isə azərbaycanlı müəllif Nigaridən bəhs edərkən təzkirəçilərin yazdıqlarını təkrarlamamış və Nigarinin Qarabağda dünyaya gəldiyini qeyd etmişdir (5, 33).

Buna görə də müasir tədqiqatçıların təzkirələrdən istifadə edərkən oradakı tarixi, coğrafi məlumatları diqqətlə nəzərdən keçirmələri və bu sahədəki daha mötəbər qaynaqlar və ya tədqiqat əsərləri ilə müqayisə etmələri lazımdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası: 10 cildə, VII c., Bakı: 1984, 608 s..
2. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası: 10 cildə, V c., Bakı: 1981, 591 s.
3. Beyhan M.A. Şirvanlı Fatih Efendi. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. XXXIX c., İstanbul: 2010, 800 s.
4. Beyhan M.A. Şirvanizadə Mehmed Rüşdü Paşa. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. XXXIX c., İstanbul, 2010, 800 s.
5. Bilgin A. Nigari. Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. XXXIII c., İstanbul: 2007, 907 s.
6. Çınarcı N. Şeyhülislam Arif Hikmet Beyin Tezkiretüş-şuarası və transkripsiyonlu metni: Yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi. SBE, 2007, V+132 s.
7. Eydurun A. Kınalızadə Hasan Çelebi. Tezkiretüş-şuara. - DT. Gazi Üniversitesi, Ankara: 1999. - 2189 s.
8. Fatin Davud. Hatimetül-əşar. - İstanbul: İstihkam Alayları Litoqrafya Destgahları, 1271.
9. Fatin Davud - Hâtimetü'l-Eş'ar / haz.: Ö.Çiftçi. Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. (e-kitap), 452 s.
10. Gasymov Kh., Musaly N. A fact of falsification of Azerbaijan's historical geography and statehood history // The Presidium of Azerbaijan National Academy of Sciences: "Azerbaijan and Azerbaijanis". Vol. 98, No.5-8. Bakı: Nurlan, 2008, p.91-101.
11. Hacı Zeynalabidin Şirvani. Bustanus-səyahət. Tehran: Çapi-Səngi, 1315, 674 s.
12. İpekten H., İsen M., Toparlı R., Okçu N. Tezkirelere göre divan edebiyatı isimler sözlüğü. - Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988. - 579 s.
13. Kılıç F. Meşairüş-şuara. İnceleme-tenkitli metin. Basılmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, SBE. Ankara, 1994. CLXXIX + 1095 s.
14. Latifi. Tezkiretüş-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ / haz.: R. Canım. - Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2002. - IX+920 s.
15. Mirza Səmia. Təzkiratül-müluk (be kuşışı-Seyid Məhəmməd Dəbirseyaqi). Tehran: Müəssisəyi-İntişarati-Əmiri-Kəbir, 1368, 140 s.
16. Minorsky V. "Tadhkirat al-muluk": A Manual of Safavid Administration circa 1137 / 1725. London: Luzac & Co., 1943, 218 p.
17. Mahmud Kemal İnal. Son asır türk şairleri. IVc., Ankara: AKMBY, 2002, 1058 s.
18. Musalı V. XV-XVII əsrlər Türk təzkirəçiliyi. - Bakı: Nurlan, 2007. - 270 s.

19. Musalı V. Osmanlı təzkirələrində Azərbaycan şairləri. - Bakı: Nurlan, 2009. - 369 s.
20. Mustafa Safai Efendi. Tezkire-i Safayi / hazır.: P. Çapan. - Ankara: AKMBY, 2005. - 750 s.
21. Nuri Osman Hanyevi. Girit Şairleri (Tezkire-i şüara-yi Girid) / hazır.: Dr. O. Kurtoğlu. - Ankara: Akçağ, 2006. 112 s.
22. Описание областей Адребижанских в Персии и их политического состояния сделанное пребывающим при его Высочестве Царя Картлинском и Кахетинском Ираклии Темуразовиче Полковником и Кавалером Бурнашевым в Тифлисе в 1786 г. Курск, 1793,
23. Orta əsr ərəb mənbələrində Azərbaycan tarixinə aid materiallar (ön söz: F.Əsədov; tərcümə edənlər: Z.Bünyadov, C.İskəndərli, H.Əkbərov, S.Süleymanova, E.Ağayeva). Bakı: Nurlan, 2005, s. 59.
24. Рашид ад-дин. Переписка (перевод, введение и комментарий А.И.Фалиной). Москва: Наука, 1971, 498 с.
25. Ramiz ve Adab-ı zürafası / hazır.: S. Erdem. - Ankara: AKMBY, 1994. - XLVII+401 s.
26. Rıhtım M. Seyid Yəhya Bakuvı və xəlvətlik. Bakı: Qismət, 2005, 252 s.
27. Salim Efendi. Tezkiretüş-şüara. İnceleme-metin / hazır.: A.İnce. - Ankara: AKMY, 2005. - 756 s.
28. Toğan Ə.Z.V. Azərbaycan (hazırlayanlar: M.Ənsərli, T.Nəcəfli). Bakı: Ocaq, 2007, 88 s.

ОПИСАНИЯ ИСТОРИЧЕСКИХ ГОРОДОВ И ПОСЕЛЕНИЙ АЗЕРБАЙДЖАНА В ОСМАНСКИХ ТЕЗКИРАХ

V.A.MUSALI

РЕЗЮМЕ

Начало традиции составления тезкире в турецкой литературе было положено в XVI в. и продолжалось до середины XX века. В этих сочинениях можно встретить ценные сведения как о представителях азербайджанской литературы указанного периода (особенно азербайджанской эмигрантской поэзии в Турции), так и по истории нашей страны. В данной статье делается попытка проанализировать сообщения из османских тезкирах о таких исторических областях, городах и поселениях Азербайджана, как Тебриз, Ширван, Нахичеван, Абхар, Хамадан, Карабах, Шуша, Шеки и Кабала.

Ключевые слова: Азербайджан, Османские тезкире, город, поселение

ACCOUNT OF HISTORICAL CITIES AND TOWNS OF AZERBAIJAN IN THE OTTOMAN TAZKIRAS

V.A.MUSALI

SUMMARY

In Turkish literature, tradition of tazkira writing began in the XVI century and went on to the middle of the XX century. These works give valuable information not only about Azerbaijani literature of that period (especially on representatives of Azerbaijani emigration poetry in Turkey), but also about the history of our country. In this article, we try to analyze the facts from Ottoman tazkiras about historical cities and towns of Azerbaijan, such as Tabriz, Shirvan, Nakhchivan, Abhar, Hamadan, Garabagh, Shusha, Shaki and Gabala.

Key words: Ottoman, Azerbaijan, city, town